

Vseslovenski narečni slovar: da ali ne

Nastanek teh vrstic je spodbudil pogovor v lingvističnem krožku 5. oktobra 1992, po referatu dr. Milka Matičetova *Zrno do zrna*, ki naj bi bil nekakšen uvod v razpravo o tem, ali je slovar slovenskega živega jezika, narečni leksikon, vseslovenski narečni slovar — kakorkoli gapač imenujemo—potrben, oziroma izvedljiv. Hkrati naj bi bil ta pogovor tudi epilog spomladanski polemiki v Delovih Književnih listih na isto temo. Poslušalstvo je bilo številno, strokovno raznovrstno; slišali smo marsikaj zanimivega neposredno s terena, povedana so bila mnenja glede potrebnosti in nastanka slovarja — od zelo naivnih do z izkušnjami pridobljenih. Da bi bil tak slovar zelo zaželen, če ne že nujen, smo si bili edini vsi. Veliko težje paje vprašanje, kako do njega priti: kakšen naj bi bil koncept, kako zbrati gradivo, kje in kdo naj bi to delal — da financiranja sploh ne omenim. Ker se bojim, da se je ta tema končala ob ugotovitvah, daje to stvar, ki zahteva mnogo mnogo dela, s tem pa veliko strokovno usposobljenih ljudi in denarja, česar pa ni, bi rada povedala nekaj predlogov o tem, od kod opati že zapisano gradivo in kako priti do novega na terenu v takih, nič kaj obetavnih razmerah. Hkrati pa ne morem zamolčati nekaj opažanj oziroma žaljev v zvezi z jezikoslovno vejo, ki ji pravimo narečjeslovje ali dialektologija.

Zdi se mi, da se zadnja desetletja premalo zavedamo bogastva, ki se skriva v tako imenovanem živem jeziku ali narečjih. To potrjuje že dejstvo, da je še število ur, namenjenih temu predmetu na slavistiki, skrženo na minimum. Današnje generacije slavistov niso zrasle v prepričanju, da se v njihovih narečjih skriva bogastvo, ki gaje treba ohraniti vsaj s tem, da se ga čim več opiše, prej nasprotno: marsikdaj so z doslednim preganjanjem vsega narečnega iz šol celo pripomogli k izumrtju le-tega. To naj

ne izzveni kot obtožba slavistov ravnali so pač v duhu časa.

Velika razdrobljenost in s tem raznolikost slovenskih narečij je dokazano dejstvo in sorazmerno temu je število dialektologov pri nas zelo majhno. To je tudi eden od vzrokov, da še vedno nimamo narečnega atlasa. Očitek, da so se slovenski dialektologi ukvarjali samo z glasoslovno ravnino in ob tem zanemarjali zbiranje besedišča, je samo deloma upravičen, saj se vedno izkaže, daje za zapisovanje leksike potrebno dobro poznavanje fonetike tistega narečja oziroma govora; torej so ustvarjali temelj nadaljnjim raziskavam. Kljub temu ostajajo še neraziskana področja in s tem možnost novih ugotovitev tudi na tej jezikovni ravnini. Zdi se, kot daje razvoj slovenske dialektologije nekako obstal, saj je znano, da niti ni kaj dosti študij iz morfologije, še manj iz sintakse, da o modernih sociolingvističnih raziskavah s tega področja sploh ne govorimo. Vzrok za tako stanje vidim ob pomanjkanju raziskovalcev ravno v veliki fonološki razdrobljenosti slovenskih narečij, in kdor se hoče z njimi ukvarjati na kateri kolijezikovni ravnini, se mora nujno najprej spoprijeti prav z najnižjo — in pri tem največkrat tudi ostane. Vendar ne bo slovenska dialektologija prav nič napredovala, če se bo ta 'zastarela smer' opustila oziroma ukinila (tudi take težnje so že bile), saj so njene naslednice lahko le nadgradnja njenega opravljenega dela; to pa so tudi monografije in seveda vsaj še narečni atlas oziroma Slovenski lingvistični atlas, kakršnje njegov delovni naslov.

Narečni slovar bi bil strašno hvaležna zadeva, spričo trenutnih možnosti te stroke pa — žal — utopija, saj (vsaj za Dialektološko sekcijo na Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša lah-

ko trdim) zaradi zastavljenih programov presega že samo njene kadrovske zmožnosti. Hkrati je to tako obsežen projekt, da bi zahteval širšo družbeno akcijo (če se lahko tako izrazim) in sodelovanje vseh strok, ki na kakršen koli način prihajajo v stik z živim govorom in ga tudi beležijo: ob slavistih mislim še na etnologe, muzikologe, novinarje in predstavnike vseh tistih strok, ki kljub svojemu t.i. terminološkemu izrazju (velikokrat izposojenemu iz drugih jezikov) znajo prisluhniti tudi živemu govoru. Naposled mislim še na vse tiste zagnance, ki se zavedajo sočnosti in hkrati minljivosti domače govorice injo zato z zapisovanjem rešujejo pozabe.

Če hočemo v slovenski dialektologiji oziroma narečjeslovju kaj spremeniti, moramo najprej temeljito spremeniti odnos do narečij in narečnega. Dokler bodo narečja samo "Socialna zemljepisna zvrst..." (J. Toporišič, *Enciklopedija slovenskega jezika*, Ljubljana 1992, str. 122-123), brez posebnega poudarka, da sestavljajo (vsaj nekatera) osnovo knjižnemu jeziku in so hkrati tista prednostna baza oziroma podstava, iz katere bi se moral oplajati knjižni jezik — prednostna pred vsemi drugim jeziki in novimi skovankami, do tedaj bo tudi ustreznemu predmetu na slavistiki odrinjeno sramotno malo ur, uporabniki pa bodo zaman čakali na vseslovenski narečni slovar in še na marsikaj. Po eni strani se stroka tako rekoč odpravlja (spričo malenkostne podlage verjetno ne bo šel nihče več na podiplomski študij dialektologije), po drugi pa se od nje zahtevajo tako obsežni projekti, kot naj bi bil zgoraj omenjeni slovar.

Da ne bo videti vse tako črno, naj končno le navedem vire, iz katerih bi se dalo načrpati kar precej gradiva, čeprav pomanjkljivega s tega ali onega vidika, pa vendar:

- v prvi vrsti so to že sedanji slovarji in gradivo zanje (ne mislim jih naštevati) kot vse zbirke besed, zbrane s težnjo, da bi iz njih slovar enkrat nastal ali pa tudi ne; vse to je shranjeno na Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša, v raznih knjižnicah ali celo še pri posameznikih;
- zapisi za Slovenski lingvistični atlas, od katerih imajo nekateri (zlasti študentski) precej obsežne 'slovarčke', prav tako zapisi za Slovanski lingvistični atlas skupaj z vsemi

zapisi narečnih besed, zbranimi tudi za druge namene;

- ostanejo nam še mnogi zapisi s terena (včasih sicer samo zvočni) etnologov muzikologov, novinarjev...
- ne zanemarljiv delež najdemo celo v osnovnošolskih glasilih na tistih šolah, kjer mentorji jezikovne zavesti še niso izgubili ali pa se vsaj odzovejo na zunanje pobude.

To je le nekaj zakladnic že zbranega (čeprav neurejenega, neobdelanega in v marsičem pomanjkljivega) narečnega gradiva, vendar je v tem trenutku pomembneje, kako izbrskati na dan predvsem tisto besedje, ki s povsem spremenjenim načinom življenja naglo izginja in ga mlajši rodovi ne poznajo več. Idealno in verjetno najhitrejše bi bilo zapisovanje po vnaprej sestavljenih vprašalnicah s pomočjo velikega števila strokovno usposobljenih ljudi in v čim več slovenskih krajih, če že ne v vseh — vendar za to ni realnih možnosti. Delo lahko nastane le z veliko dobre boljše in entuziazma ljudi, ki imajo vsaj malo tovrstnega posluha, možnosti in zmožnosti. Pri tem pa bi za začetek potrebovali vsaj enega sodelavca za koordinacijo in zbiranje zbranega gradiva, kot je bilo že predlagano. Kako torej rešiti pozabe ta del zgodovine narodove kulture?

— Najprej bi moral vsak slavist, če že ne vsak izobraženec, pri sebi pobrskati, kaj je bilo tisto posebno v njegovi govorici, kar gaje ločevalo od drugih, popisati predmete in pojme, ki jih drugod ni zasledil,...

— Zelo veliko bi lahko tu storili učitelji in profesorji slovenščine s pomočjo svojih učencev.

— Obsežno in tudi dovolj zanesljivo gradivo bi pričakovali od študentov slavistike v obliki seminarskih, diplomskih in podobnih nalog, kot ga poznamo iz zbiranja za SLA.

— Ob ustreznem mentorstvu se da zbrati veliko dragocenega gradiva na (sedaj precej modernih) mladinskih raziskovalnih taborih (tako delajo npr. Poljaki).

— Nekaj bi se našlo v slovarčkih ob koncu nekaterih leposlovnih del.

— Veliko bi lahko pomagala množična občila, vsaj z organizacijo raznih akcij, nagradnih natečajev, daj anj em pobud in buj enj em tovrstne zavesti.

Zavedam se, da bi bila tako pridobljena zbirka besed še daleč od tega, da bi bilo iz nje mogoče narediti želeni slovar, bila pa bi v veliko pomoč predvsem kot usmerjevalka. Vendar je treba rešiti, kar se še rešiti da. In brez začetka ni konca.

Brez dvoma bi bil vseslovenski narečni slovar zares potrebno delo, zanimanje zanj paje izredno veliko, zato sem prepričana, da bodo odgovorni kaj ukrenili; na nas vseh pa je, da prispevamo k temu čim večji delež.

Vera Smole

ZRC SAZU, Ljubljana